

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра педагогіки

ЗАТВЕРДЖЕНО

Проректор з навчальної роботи

проф. Гаврилюк С. В. _____

_____ 20__ р.

ОСНОВИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

РОБОЧА ПРОГРАМА

нормативної навчальної дисципліни

підготовки бакалавра

спеціальності 6.01010102 «Початкова освіта»

Програма навчальної дисципліни «Основи інклюзивного навчання» для студентів спеціальності 6.01010102 «Початкова освіта». – 2015. – 13 с.

Розробник: Кузава І. Б. –доктор педагогічних наук, професор

Рецензент: Фасолько Т.С. – завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту імені Тараса Шевченка

Програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри педагогіки

протокол 2 від 16 вересня 2015 р.

Завідувач кафедри: _____ (Смолюк І.О.)

**Програма навчальної дисципліни
схвалена науково-методичною комісією педагогічного інституту**

протокол № 2 від 22 вересня 2015 р.

Голова науково-методичної
комісії педагогічного інституту _____ (Антонюк В.З.)

**Програма навчальної дисципліни
схвалена науково-методичною радою університету**

протокол № ____ від ____ . ____ . 20__ р.

Вступ.

Навчальна дисципліна „Основи інклюзивного навчання” належить до циклу навчальних дисциплін природничо-наукової підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня „спеціаліст”. Курс є провідним у системі педагогічної підготовки.

Навчальна дисципліна включає три модулі.

У межах першого модуля визначено два змістові модулі.

У першому змістовому модулі “Шляхи розвитку інклюзивного навчання в Україні” викладено питання, які є її теоретичною основою. Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивної освіти, міжнародне та українське законодавство й нормативно-правові акти в галузі спеціальної та інклюзивної освіти та інші розкривають державну політику в справі інклюзивної освіти дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку.

У другому змістовому модулі розкривається “Сучасна практика організації інклюзивного навчання”.

Головна спрямованість другого модуля (навчальний проект) полягає у формуванні творчого розуміння і розв’язання проблем університетської освіти.

Третій модуль передбачає здійснення контролю з кожного змістового модуля з метою з’ясування рівня засвоєння студентами змісту конкретного модуля.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів 2	0101 Педагогічна освіта	нормативна
	6.01010102 Початкова освіта	
Модулів 3	Початкова освіта	Рік підготовки: 4
Змістових модулів 2		Семестр: 7
ІНДЗ: є		Лекції 14 год.
Загальна кількість годин 72		Практичні (семінари) 14 год.
	Лабораторні 6 год.	
Тижневих годин (для денної форми навчання): аудиторних – 1,5 самостійної роботи – 0,5 індивідуальної роботи – 0,5	Бакалавр	Самостійна робота 20 год.
		Індивідуальна робота 18 год.
		Форма контролю: <u>залік</u>

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення курсу:

– формування систематизованих уявлень про теоретичні, нормативно-правові засади впровадження інклюзивного навчання, особливості організації, проблеми і перспективи проектування інклюзивного освітнього середовища для дітей з порушеннями психофізичного розвитку;

– формування загальнокультурних та професійних компетенцій майбутніх вчителів, необхідних для ефективної діяльності в якості виконавців програм інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Завдання вивчення курсу: систематизація знань студентів щодо основних положень інклюзивної освіти; формування у студентів уявлень про побудову стратегій взаємодії з батьками вихованців та спеціалістами; формування уявлень щодо професійно важливих властивостей особистості педагога.

Знання й уміння студента після опанування курсу:

Працюючи над вивченням курсу, студент має засвоїти такі **знання**:

- основний зміст, структуру, напрями, специфіку діяльності вчителя початкової школи загальноосвітнього навчального закладу з організації та впровадження інклюзивного навчання;
- науково обґрунтовані методи і сучасні технології в організації власної професійної діяльності;
- особливості взаємодії вчителя зі спеціалістами інших служб в системі інклюзивного навчання.

та оволодіти **уміннями**:

- використовувати теоретичні знання і практичні уміння, отримані під час вивчення різних навчальних дисциплін психолого-педагогічного спрямування, при організації корекційного супроводу дітей з психофізичними порушеннями в умовах інклюзивного навчання;
- ефективно взаємодіяти з іншими педагогами, спеціалістами, батьками дітей з особливими освітніми потребами;
- створювати індивідуальні навчальні програми для дітей з особливостями психофізичного розвитку на основі діагностики їхніх потреб;
- здійснювати необхідні адаптації/модифікації курикулуму й методики викладання;
- працювати з нормативно-правовими джерелами в галузі інклюзивної освіти.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

ТЕМА 1. Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивного навчання (год. – 2).

Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи. Інклюзія – стратегія міжнародного законодавства. Українське законодавство та нормативно-правові акти в галузі спеціальної та інклюзивної освіти.

ТЕМА 2. Нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання (год. – 2).

Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти. Саламанкська декларація та документи ООН і ЮНЕСКО. Конвенція ООН про права людей з інвалідністю. Освітні закони України. Сучасна освітня нормативно-правова база (положення про спеціальну школу, положення про ПМПК, положення про індивідуальне навчання, порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах тощо). Аналіз українського законодавства щодо забезпечення рівного доступу дітям з психофізичними порушеннями до якісної освіти.

Змістовий модуль 2. СУЧАСНА ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

ТЕМА 3. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання (год. – 2).

Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Поняття про корекційну спрямованість навчання. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання. Основні принципи

корекційно-розвивальної роботи. Шляхи забезпечення корекційного компоненту інклюзивної освіти. Алгоритм визначення корекційних цілей. Корекційно-спрямовані методики навчання дітей різних нозологій та їх використання у навчальному процесі. Засоби корекції. Значення корекційно-педагогічного супроводу для загального розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

ТЕМА 4. Роль батьків у інклюзивному процесі (год. – 2).

Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітнє середовище. Батьки як члени навчальних команд. Роль батьків в оцінюванні розвитку своєї дитини. Завдання батьків як членів навчальної команди. Допомога громадських організацій та соціальних служб. Волонтерство та адвокатство батьків. Соціально-педагогічні умови формування батьківської компетентності у родинах дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

ТЕМА 5. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі (год. – 4).

Створення адекватних організаційно-педагогічних умов – запорука успішного інклюзивного навчання. Професійне співробітництво як одна з основних умов ефективного інклюзивного навчання і виховання дітей з психофізичним и порушеннями. Науково-методичні основи професійного співробітництва в інклюзивному навчальному закладі. Професійне співробітництво як сучасна тенденція організації освітнього процесу. Психолого-педагогічні особливості професійного співробітництва. Організація професійного співробітництва в інклюзивній школі. Бар'єри в розвитку професійного співробітництва. Організація діяльності міждисциплінарної команди спеціалістів. Специфіка співробітництва різних фахівців в інклюзивній школі.

ТЕМА 6. Індивідуальне та стандартизоване оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими потребами (год. – 2).

Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів. Складання індивідуального навчального плану. Модифікація та адаптація курикулуму.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Усього	у тому числі					
		Лек.	Практ. (Семін.)	Лаб.	Інд.	Сам. Роб.	Контр. роб.
1	2	3	4	5	6	7	8
Змістовий модуль 1. Шляхи розвитку інклюзивного навчання в Україні							
Тема 1. Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивного навчання.		4	2	-	4	4	
Тема 2. Нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання.		2	4	2	4	4	
Разом за змістовим модулем 1		6	6	2	8	8	
Змістовий модуль 2. Сучасна практика організації інклюзивного навчання							
Тема 3. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання.		2	2	2	2	2	
Тема 4. Роль батьків у інклюзивному процесі.		2	2	-	2	2	

Тема 5. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі.		2	2	2	2	4	
Тема 6. Індивідуальне та стандартизоване оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими потребами.		2	2	2	4	2	
Разом за змістовим модулем 2		8	10	4	10	10	
Усього годин	54	14	14	6	18	18	

5. Теми практичних занять

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивного навчання . Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи. Інклюзія – стратегія міжнародного законодавства. Українське законодавство та нормативно-правові акти в галузі спеціальної та інклюзивної освіти.	2
2	Нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти. Саламанкська декларація та документи ООН і ЮНЕСКО. Конвенція ООН про права людей з інвалідністю. Освітні закони України. Сучасна освітня нормативно-правова база (положення про спеціальну школу, положення про ПМПК, положення про індивідуальне навчання, порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах тощо). Аналіз українського законодавства щодо забезпечення рівного доступу дітям з психофізичними порушеннями до якісної освіти.	2
3	Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання. Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Поняття про корекційну спрямованість навчання. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання. Основні принципи корекційно-розвивальної роботи. Шляхи забезпечення корекційного компоненту інклюзивної освіти. Алгоритм визначення корекційних цілей. Корекційно-спрямовані методики навчання дітей різних нозологій та їх використання у навчальному процесі. Засоби корекції. Участь батьків у забезпеченні ефективності корекційної роботи. Значення корекційно-педагогічного супроводу для загального розвитку дитини з особливими освітніми потребами.	2
4	Роль батьків в інклюзивному процесі Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітнє середовище. Батьки як члени навчальних команд. Роль батьків в оцінюванні розвитку своєї дитини. Завдання батьків як членів навчальної команди. Допомога громадських організацій та соціальних служб. Волонтерство та адвокатство батьків. Соціально-педагогічні	4

	умови формування батьківської компетентності у родинах дітей з порушеннями психофізичного розвитку.	
5	Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі. Створення адекватних організаційно-педагогічних умов – запорука успішного інклюзивного навчання. Професійне співробітництво як одна з основних умов ефективного інклюзивного навчання і виховання дітей з психофізичним и порушеннями. Науково-методичні основи професійного співробітництва в інклюзивному навчальному закладі. Професійне співробітництво як сучасна тенденція організації освітнього процесу. Психолого-педагогічні особливості професійного співробітництва. Організація професійного співробітництва в інклюзивній школі. Бар'єри в розвитку професійного співробітництва. Організація діяльності міждисциплінарної команди спеціалістів. Специфіка співробітництва різних фахівців в інклюзивній школі.	2
6	Індивідуальне та стандартизоване оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими потребами. Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів. Складання індивідуального навчального плану. Модифікація та адаптація курикулуму.	2
	Разом	14

6. Самостійна робота

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Методологічні та законодавчо-нормативні засади інклюзивної освіти 1) Опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу. 2) Підготовка до практичного заняття.	4
2	Нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання. 1) Опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу. 2) Підготовка до практичного заняття.	4
3	Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання. 1) Опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу. 2) Підготовка до практичного заняття.	2
4	Роль батьків в інклюзивному процесі. 1) Самостійне опрацювання теоретичних основ матеріалу. 2) Підготовка до практичного заняття	2
5	Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі. 1) Опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу. 2) Підготовка до практичного заняття.	2
6	Індивідуальне та стандартизоване оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими потребами 1) Опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу. 2) Підготовка до практичного заняття.	2
	Разом	20

7. Індивідуальні завдання

Індивідуальна навчально-дослідна робота є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання ІНДЗ прилюдним захистом навчального проекту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу «Основи інклюзивної педагогіки» – це вид науково-практичної роботи студента, яка містить результати дослідницького пошуку, висвітлює рівень опанування знаннями з корекційної та інклюзивної педагогіки та практичними вміннями аналізувати досліджувану проблему, відображає певний рівень навчальної компетентності студента-бакалавра. З даної дисципліни студент виконує індивідуально-дослідне завдання (творчий проект) за результатами вивчення змістових модулів I, II.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена практична робота у межах навчальної програми курсу «Основи інклюзивної педагогіки», яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, практичних занять і охоплює значний обсяг змісту навчального курсу.

Вид ІНДЗ –

1. Підготувати методичну брошуру та мультимедійну презентацію до неї «Поради педагогам: якщо у вашому класі навчається дитини з (порушенням слуху, зору, опорно-рухового апарату, мовлення, поведінки, розумового розвитку, розладами спектру аутизму, має комплексні труднощі у навчанні. Студенти обирають одну нозологічну групу на вибір, таким чином щоб всі нозологічні групи були представлені)». Брошура має включати поради педагогам початкових класів з питань організації освітнього процесу учнів обраної нозологічної групи та поради педагогам щодо співпраці із батьками дитини обраної нозологічної групи.

2. На основі аналізу науково-методичної літератури, педагогічної преси підготувати реферати за нижче вказаною тематикою:

- "Важливість законодавства для впровадження інклюзивної освіти"
- "Сучасні тенденції розвитку інклюзивної освіти в Україні"
- "Міжособистісні стосунки учнів початкових класів в інклюзивному середовищі".
- "Характер та зміст взаємодії у процесі інклюзії".
- "Співпраця між педагогами та батьками у процесі інклюзії".
- "Залучення батьків до процесу інклюзивного навчання".
- "Роль педагогів у процесі інклюзивного навчання".
- "Основні принципи командного підходу в інклюзивній освіті".
- "Соціальна модель порушень розвитку".
- "Медична модель порушень розвитку".
- "Інклюзивна освіта як наукова проблема".
- "Нормативно-правова база інклюзивної освіти: аналіз українського законодавства".
- "Нормативно-правова база інклюзивної освіти: аналіз міжнародного законодавства "
- "Характеристика зарубіжних науково-практичних підходів щодо інклюзивної освіти дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку".
- "Роль інклюзивного середовища у формуванні особистості дітей із особливими освітніми потребами".
- "Особливості медико-психолого-педагогічного супроводу учнів початкових класів, які потребують корекції психофізичного розвитку".
- "Специфіка моніторингу індивідуальних досягнень учнів молодшого шкільного віку з психофізичними порушеннями в умовах інклюзивного навчання "
- "Програмно-методичне забезпечення інклюзивної освіти в практиці роботи початкової школи".

- "Моделі реалізації інклюзивної освіти в умовах загальноосвітнього навчального закладу "

Обсяг реферату – 8-10 сторінок тексту комп'ютерного набору. Робота має складатись з таких основних частин: титульна сторінка (на ній вказати кафедру, тему, прізвище студента, ім'я, рік); зміст, висновки, список використаних джерел(не менше 15 найменувань).

3. Охарактеризуйте види діяльності вчителя початкових класів в групі загальноосвітнього закладу (початкова школа).

4. Дайте обґрунтування необхідності та можливості реалізації інклюзивної освіти підходу щодо виховання молодших школярів із особливими освітніми потребами.

5. Складіть схему форм корекційної допомоги молодшим школярам із психофізичними порушеннями в умовах інклюзивного навчання.

6. Складіть модель інклюзивної освіти в Україні (на основі аналізу наукових джерел).

8. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік

Залік з курсу проводиться згідно «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань студентів Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу» (п.ІV.8.).

Питання до заліку з курсу «Основи інклюзивного навчання»

1. Вступ до навчального курсу: програма, структура та очікування.
2. Визначення понять «інтеграція», «соціальна інтеграція», «освітня інтеграція», «інклюзія», «інклюзивна освіта», «інклюзивне навчання», «порушення психофізичного розвитку», «особливі потреби» та ін.
3. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти.
4. Історія спеціальної освіти й інклюзії. Еволюція ставлення суспільства та держави до осіб з психофізичними порушеннями й становлення системи спеціальної освіти.
5. Соціальна та медична моделі порушень психофізичного розвитку.
6. Основні принципи інклюзивної освіти.
7. Міжнародні організації, що формують політику в галузі інклюзивної освіти.
8. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи.
9. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти.
10. Саламанська декларація та документи ООН і ЮНЕСКО.
11. Конвенція ООН про права людей з інвалідністю.
12. Освітні закони України. Сучасна освітня нормативно-правова база (положення про спеціальну школу, положення про ПМПК, положення про індивідуальне навчання, порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах тощо).
13. Аналіз українського законодавства щодо забезпечення рівного доступу дітям з психофізичними порушеннями до якісної освіти.
14. Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку.
15. Поняття про корекційну спрямованість навчання.
16. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання.
17. Основні принципи корекційно-розвивальної роботи.
18. Шляхи забезпечення корекційного компоненту інклюзивної освіти. Алгоритм визначення корекційних цілей.
19. Корекційно-спрямовані методики навчання дітей різних нозологій та їх використання у навчальному процесі.

20. Засоби корекції. Участь батьків у забезпеченні ефективності корекційної роботи.
21. Значення корекційно-педагогічного супроводу для загального розвитку дитини з особливими освітніми потребами.
22. Значення педагогічного супроводу дітей, які мають особливі потреби, в умовах загальноосвітнього навчального закладу.
23. Завдання і зміст педагогічного супроводу в умовах інклюзивного навчання: індивідуальна програма розвитку, адаптації і модифікації, диференційоване викладання, моніторинг успіхів учнів, інклюзивне оцінювання.
24. Створення сприятливого навчально-розвивального інклюзивного середовища, доступність та універсальний дизайн.
25. Створення адекватних організаційно-педагогічних умов – запорука успішного інклюзивного навчання.
26. Професійне співробітництво як одна з основних умов ефективного інклюзивного навчання і виховання дітей з психофізичним и порушеннями.
27. Науково-методичні основи професійного співробітництва в інклюзивному навчальному закладі.
28. Професійне співробітництво як сучасна тенденція організації освітнього процесу. Психолого-педагогічні особливості професійного співробітництва.
29. Організація професійного співробітництва в інклюзивній школі. Бар'єри в розвитку професійного співробітництва.
30. Організація діяльності міждисциплінарної команди спеціалістів. Специфіка співробітництва різних фахівців в інклюзивній школі.
31. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітнє середовище.
32. Батьки як члени навчальних команд. Роль батьків в оцінюванні розвитку своєї дитини. Завдання батьків як членів навчальної команди.
33. Допомога громадських організацій та соціальних служб.
34. Волонтерство та адвокатство батьків.
35. Соціально-педагогічні умови формування батьківської компетентності у родинах дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

8. **Методи навчання:** ділові та рольові ігри, розв'язання педагогічних ситуацій, перегляд відеозаписів, дискусії, самоконтроль.

9. **Методи та засоби діагностики успішності навчання:** поточне та усне опитування, письмовий контроль, практичний контроль, тестовий контроль, написання рефератів, ділові та рольові ігри, дискусії, самоконтроль.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль (макс = 40 балів)						Модульний контроль (макс = 60 балів)	Загальна кількість балів	
Модуль 1			Модуль 2					Модуль 3
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2				ІНДЗ	МКР	
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6			
4	4	4	8	4	4	12	60	100

Модуль 1

Змістовий модуль 1-2. Теми 1-6.

4 бали:

2 – виступ на занятті;

2 – тестове завдання.

Модуль 2

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (навчальний проект) – 12 балів.

Враховується:

- оформлення дослідження (титульна сторінка, план, висновки, списку використаних джерел);
- відповідність змісту темі індивідуально-дослідницького завдання;
- повнота відображення змісту проблеми;
- наявність узагальнюючих таблиць, структурних блок-схем;
- обсяг опрацьованих інформаційних джерел;
- розробка та захист матеріалів презентації;
- практично-методична цінність виконаної роботи;
- чіткість категоріального апарату;
- аналіз нормативних документів;
- наявність власної позиції автора щодо досліджуваної проблеми.

Модуль 3

Модульні контрольні роботи (форма проведення: тестування) – 60 балів. Загальна кількість балів визначається підсумовуванням балів, які були отримані студентом на основі виконання контрольних завдань з кожного змістового модуля.

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену
90 – 100	A	Відмінно
82 – 89	B	Добре
75 – 81	C	
67 -74	D	Задовільно
60 – 66	E	
1 – 59	Fx	Незадовільно

11. **Методичне забезпечення:** нормативно-правова база дошкільної та спеціальної освіти, навчальні підручники та посібники з корекційної педагогіки

12. Список джерел

1. Выготский Л. С. Коллектив как фактор развития дефективного ребёнка [Текст] // Собрание сочинений. – Т. 5. – М., 1983.

2. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за ред. В.І. Бондаря, В. М. Синьова; [упоряд. В. М. Тімашова]. – К.: «МП Леся», 2011. – 528 с.

3. Діти з особливими потребами у початковій школі: поради батькам. Книга 3. / За ред. В.І.Бондаря, В.В.Засенка. – К.: Науковий світ, 2006. – 210 с.

4. Зайцев Д.В. Интегрированное образование детей с ограниченными возможностями // Социологические исследования. 2004. №7. С. 127-132.

5. Индекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад: Навчально-методичний посібник / Кол. упорядників: Патрикеева О.О., Дятленко Н.М., Софій Н. З., Найда Ю. М. Під заг. ред. Шинкаренко В.І. – К.: Тов. «Видавничий дім «Плеяди». – 2011. – 100 с.
6. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: «Самміт-Книга». – 2009. – 272 с.
7. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади. – К., 2007. – 458 с.
8. Колупаєва А., Найда Ю., Таранченко О., Єфімова С., Слободянюк Н., Луценко І., Будяк Л. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Л. Даниленко. – К., 2007. – 172 с.
9. Концепція розвитку інклюзивної освіти [Текст] // Соціальний педагог. - 2010. - № 4(квітень). - С. 3-6.
10. Кузава І. Б. Інклюзивна освіта дошкільників, що потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і методика. Монографія. – Луцьк, ПП Іванюк В. П., 2013. – 292 с.
11. Пасторова А.Ю. Психологические и психофизиологические характеристики дошкольников с обычным развитием в группах интеграции [Текст] / А.Ю. Пасторова // Дефектология. – 2008. – № 6. – с. 78-84.
12. План заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року [Текст]: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.12.09 р. // Інформ. зб. Міносвіти і науки України. - 2010. - № 1/2. - С. 41-46.
13. Порядок комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу // Нормативні документи. Для завідуючих ДНЗ / Упорядник Чала Т.Т. – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 528 с.
14. Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009/2012 роки [Текст] : наказ М-ва освіти і науки України 11.09.2009 р. // Інформ. зб. Міносвіти і науки України. - 2009. - № 30. - С. 3.
15. Пояснювальна записка до Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 рр. [Текст] : додаток до наказу М-ва освіти і науки України від 11.09.2009р. // Директор школи. - 2010. - № 1(січень). - С. 26-31.
16. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України про освіту (щодо інтегрованого та інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах) [Текст] : проект // Соціальний педагог. - 2010. - № 8(серпень). - С. 6-20.
17. Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у ЗНЗ на 2009-2012 роки [Текст]: наказ М-ва освіти і науки України від 11.09.2009 р. // Управління освітою. - 2009. - № 22(листопад). - С. 28-31.
18. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні // Дефектологія. – № 2. – 2004. – с. 6-11.
19. Шипицына Л.М. Интеграция – ведущее направление специального образования в России на рубеже XXI века/Л.М.Шипицына//Инновации в российском образовании: специальное (коррекционное) образование 2000. – М.: Изд-во МГУП, 2000. – С.12-17.
20. Ярская-Смирнова Е.Р., Лошакова И.И. Инклюзивное образование детей инвалидов // Социологические исследования. – 2003. – № 5. – С. 100-106.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. Данилова Е.В. Инклюзивное образование как долгосрочная стратегия [Электронный ресурс] // Соцполитика – информ.-аналит. портал. – 2007. – URL: <http://socpolitika.ru/rus/conferences/3985/3986/3988/document4065.shtml> (20.09.10).

2. Инклюзивное образование в контексте современной социальной политики [Электронный ресурс] // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. - 2010. - № 1. – URL: <http://health.best-host.ru/inclusion/> (20.09.10).
3. Инклюзивное образование : проблемы совершенствования образовательной политики и системы : материалы Междунар. конф., 19-20 июня 2008 года / [редкол.: Г.А. Бордовский (пред.) и др.]. – СПб. : Изд-во РГПУ, 2008. - 215с.; То же [Электронный ресурс]. - URL:<http://socpolitika.ru/files/rus.pdf> (20.09.10).
4. Инклюзивное образование. Справка [Электронный ресурс] // РИА Новости : [сайт]. – 17.09.09. – URL:<http://rian.ru/> (20.09.10).
5. Интегрированное (инклюзивное) образование: генезис и проблемы внедрения [Электронный ресурс] // МГПУ: [сайт]. – М., 2007. – URL:<http://mgpu.ru/article.php?article=129> (20.09.10).
6. Корой Е.Ф. Особенности инклюзивного образования в республике Молдова [Электронный ресурс] // Минский городской методический портал. – Минск, 2009. – URL: <http://mp.minsk.edu.by/s> (20.09.10)
7. Семак С. Інклюзивна освіта: сутність, поняття, термінологія [Електронний ресурс] / С. Семак. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://doshkilla.blogspot.com/2012/03/blog-post.html>.
8. Що таке інклюзивне навчання? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.education-inclusive.com/shho-take-inklyuziya/>.